

УДК 378.015.311:(364+37)

Добровольська Лариса Пантеліївна

к. п. н., доцент кафедри психології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

e-mail: dobrov5335@ukr.net

ORCID: 0000–0003–1560–8505

Третьякова І. С.

магістр психології, практичний психолог Комунального закладу освіти «Навчально-виховний комплекс № 72» школа І–ІІІ ступенів — дошкільний навчальний заклад (дитячий садок)» Дніпропетровської міської ради

e-mail: tretyakova_iren@mail.ru

ORCID: 0000–0003–2781–1527

**ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ЯКІСТЬ
ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА**

У статті розглядаються науково-теоретичні та методологічні засади проблеми формування екологічної відповідальності майбутніх педагогів у контексті нової освітньої та виховної парадигми. Авторами аналізується категорія екологічної відповідальності як наукове поняття та предмет дослідження. Висвітлюються філософський, психолого-педагогічні підходи до проблеми відповідальності та екологічної відповідальності, що розширює межі розуміння витоків та особливостей її становлення у майбутніх педагогів. В статті розглядаються специфічні особливості виховуючого середовища вищого навчального педагогічного закладу освіти та аналізуються сучасні підходи, завдання екологічного виховання. Визначено провідні соціальні, психолого-педагогічні фактори, що сприяють формуванню екологічної відповідальності, екологічного світогляду, екологічних переконань та екологічних установок майбутніх педагогів. У статті представлено результати емпіричного дослідження екологічних установок, рівню відповідальності та ступеню сформованості компонентів екологічної компетентності у майбутніх фахівців та окреслюються напрямки подальших досліджень щодо впровадження ідей ноосферизму в систему навчально-виховного процесу університету.

Ключові слова: екологічна освіта, екологізація, відповідальність, екологічна відповідальність, екологічні переконання, екологічна компетентність, екологічні установки.

Постановка наукової проблеми. Сучасний стан екологічних проблем безпосередньо пов'язаний з процесом екологічної освіти населення нашої держави. Його недосконалість або повна відсутність продовжують породжувати споживацьке ставлення до природи. Розвиток екологічної відповідальності, екологічної компетенції, екологічної свідомості та самосвідомості — єдиний ефективний вихід із ситуації екологічної кризи. Поєднання виховання сучасної української молоді з національними культурними джерелами, подолання розриву між культурною, духовною, науковою та освітньою сферами людини вимагають кардинальних змін та пошуку ефективних підходів підготовки майбутніх педагогів. Сьогодні людство, що ха-

рактизується суто споживчим світоглядом та егоїстичними матеріальними мотиваційними цінностями, нещадно експлуатує природу та знищує її ресурси. Без природи людина існувати не може, а екологічні конфлікти повинні розв'язуватися тільки шляхом гармонізації взаємовідносин людини з суспільством та природним середовищем.

На жаль, сучасне студентство не має достатнього рівня відповідальності, а це в свою чергу позначається не тільки на якості засвоєння необхідних знань, умінь та навичок, а й на їх особистісному та професійному розвитку. Тому конче важливим завданням усіх вишів є пошук оптимальних шляхів та створення таких умов, котрі будуть сприяти розвитку у майбутніх фахівців більш високого рівня екологічної відповідальності як стійкої інтегральної якості особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для визначення ролі відповідальності в професійному становленні майбутнього педагога необхідним є аналіз існуючих підходів щодо визначення відповідальності, екологічної відповідальності, духовного розвитку та професійного самовдосконалення особистості. Психологічні аспекти відповідальності як інтегративної якості особистості були розкриті в працях М. В. Левківського, К. К. Муздибаєва, М. В. Савчина, Л. П. Татомир, М. Т. Дригус та інших. Найбільш широкий аналіз проблем духовного розвитку особистості був проведений М. Й. Борішевським, О. І. Кульчитською, Є. О. Помиткіним, В. А. Пономаренко, М. В. Савчиним, У. Джеймсом, К. Роджерсом, Е. Фроммом та ін.

В межах нашого дослідження цікавою є думка І. А. Мальцевої, яка зазначає, що альтернатива екологічному імперативу і в світогляді, і в технології відсутня, тому важливим завданням освіти є формування екологічної свідомості. Освіта має містити гуманістичні ідеї та формувати новий тип культури, зорієнтований на екологізацію, дбайливе ставлення до природи [3, с. 177]. А. В. Бугаєць, О. А. Буднік, Д. О. Васюков, Г. П. Шевченко констатують, що неможливо подолати екологічну кризу лише технічними засобами, тому необхідне якісне переосмислення основ цивілізації шляхом перебудови екологічного мислення людей. І. В. Кляж, А. М. Львовчкіна, В. О. Скребець в свою чергу підкреслюють, що екологізація свідомості дає права кожній людині на здоров'я і плідне життя в гармонії з природою, на життя в екологічно чистому та сприятливому середовищі. Психологія середовища неодмінно пов'язується з психологією екозбереження, тому що вони досліджують зв'язки людини з «несоціальним» середовищем. Н. М. Чернова та А. М. Белова наголошують на тому, що екологічне мислення повинно стати невід'ємною складовою мислення кожної молодої людини. А розуміння цього має буди основою екологічної підготовки та професійної освіти майбутніх фахівців [6, с. 270–271]. Г. О. Балл зазначає, що загострення глобальних проблем викликає необхідність звертатися до гуманістичних концепцій, оскільки значущість гуманістичних ідей не лише стимулюється моральними міркуваннями, а й стає основою виховання соціуму й усього людства.

Мета статті: висвітлити основні підходи до екологічного виховання; проаналізувати категорію екологічної відповідальності; представити ре-

зультати емпіричного дослідження щодо визначення екологічних установок, ступеня сформованості компонентів екологічної відповідальності та відповідальності; презентувати спецкурс «Психологія відповідальності майбутнього фахівця».

Виклад основного матеріалу. Особливість педагогічної праці в університеті полягає в тому, що індивідуальні компетентності, досвід та спілкування кожного викладача дають ефективний результат лише за умови їх узгодженості з діями всього педагогічного колективу та спрямування на досягнення єдиної мети — формування гармонійної особистості зі сформованим екологічним мисленням. Дійсно, у кожній ланці навчально-виховного процесу необхідно мати ясне уявлення про те, якими шляхами у процесі навчання та виховання формувати екологічний світогляд, екологічну відповідальність та стимулювати духовний розвиток особистості. Цей процес можна реалізувати за допомогою радикального перегляду цілей, принципів, змісту, методів і форм навчання, відмови від авторитарної педагогіки і перехід до гуманістичних цілей навчання.

Т. С. Троїцька підкреслює, що сьогодні вкрай необхідним є з'ясування методології в системі педагогічної теорії і практики, визначення антропологізму як найбільш плюралістичного методологічного підходу сучасного людинознавства. Все це спонукає до осмислення існуючих протиріч, як в світоглядному забезпеченні педагогічної діяльності, так і в сучасному соціокультурному просторі [7, с. 89]. В. Вернадський зазначав, що людина здатна відтворювати рівновагу з природним середовищем та власну залежність від Всесвіту. За ноосферної парадигми (сфери розуму) у центр Всесвіту ставиться людина відповідальна, гуманна, толерантна, яка здатна сприймати реальність не лише розумом, а й серцем [1, с. 98].

Одним з перших питань про самодетермінацію вільної волі, етичні цінності та відповідальність особистості розробляв У. Джеймс. В. Франкл головною інстанцією, перед якою кожна особистість несе відповідальність, називав совість [9, с. 126]. На думку Е. Фромма, відповідальність — не нав'язаний іззовні обов'язок, а відповідь людини на звернене до неї прохання, яке вона переживає, як власну проблему. Бути «відповідальним» — означає бути вільним і готовим відповісти [8, с. 27].

До основних сучасних науково-методичних підходів щодо екологічного виховання науковці відносять аксіологічний, культурологічний, діяльнісний, компетентнісний. Аксіологічний підхід припускає формування в особистості потреби і здатності до реалізації ціннісного ставлення до природи, людей і до себе як частини природи. З позиції культурологічного підходу екологічне виховання розгадується як сфера саморозвитку в просторі її культурних практик, розвиток творчого потенціалу людини. Діяльнісний підхід до організації процесу екологічного виховання передбачає включення студентів в різноманітні види самостійної активної діяльності, у пошук шляхів їх вирішення і безпосередню діяльність з охорони навколишнього середовища. У контексті компетентнісного підходу застосовуються екологічні знання й уміння для самостійної і колективної діяльності з метою вирішення соціально-екологічних проблем [6, с. 282–283].

Варто підкреслити, що розвиток більш високого рівня екологічної відповідальності студентів повинен відбуватися в умовах екологізації культурно-освітнього простору. Екологізація вченими розуміється як процес проникнення екологічного підходу та принципів у життєдіяльність кожної окремої особистості й у життя колективу в цілому. Екологізація освітнього простору передбачає суттєве перетворення усіх компонентів освітньої програми, в тому числі й характеру взаємодії та взаємовідносин всіх учасників навчально-виховного процесу в університеті.

Пріоритетними завданнями екологічної освіти та виховання є: формування екологічної свідомості та екологічної культури особистості, заснованої на гуманному, ціннісному ставленні до природи; розвиток умінь, навичок і досвіду застосування екологічних знань у практиці взаємодії з навколишнім світом; створення умов для формування і реалізації студентом активної творчої особистої позиції в екологічній діяльності, готовності до самостійних продуктивних рішень у ситуаціях морально-етичного екологічного вибору.

Вивченням проблем екологічного виховання займалися видатні педагоги: О. Духнович, К. Ушинський, В. Сухомлинський. Проблема екологічного виховання майбутніх фахівців знайшла певне висвітлення у роботах Н. П. Єфіменка, О. О. Мамалуя, Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО та інших. В. І. Комендар зазначає, що цілеспрямований процес формування відповідального ставлення студентів до природи в усіх видах навчальної суспільно-корисної діяльності та спілкування з природою складають сутність екологічної освіти і виховання, які конкретизують і поглиблюють основну ціль — формування екологічної культури, екологічної відповідальності [2, с. 5].

Сьогодні вчені розглядають інший підхід до вивчення людини — природоцентристський, неoантропологічний. Цей напрямок пов'язаний з розвитком нової екологічної свідомості, принципи якої сформулював норвезький учений П. Несс. Дана концепція є протиставленням антропоцентричного підходу і розглядає людину як частину природи, а не володаря, та розглядає її екологію в контексті глобального екологічного процесу. У свою чергу Б. Коммонер сформулював цей принцип як «все пов'язане з усім».

Необхідною і характерною ознакою сьогодення є підвищення рівня екологічної компетентності майбутніх педагогів. Тому поряд з дисциплінами, які допомагають майбутньому професіоналові озброїтись конкретним інструментарієм вивчення та вирішення педагогічних проблем, значне місце в підготовці педагогічних кадрів має займати мета щодо розвитку та формування екологічного світогляду, екологічного мислення, екологічної відповідальності, що забезпечує системність і всебічність наукового бачення світу та ефективне прогнозування навчальної й професійної діяльності студентів.

Слід звернути увагу на процес засвоєння студентами-майбутніми педагогами екологічних знань, який повинен супроводжуватися емоційними переживаннями особистості і сприяти становленню її екологічних переконань як стрижневого компонента екологічної відповідальності. Екологічні

переконання — це суб'єктивне ставлення людей до природи, яке розкриває знання про її значення для людини, про організованість та еволюцію природи, чуттєво пережиті і включені в ті аспекти свідомості, які пов'язані з розумінням ідей бережливого гуманного ставлення до людей та природи [5, с. 9].

Треба зауважити, що формування екологічних компетентностей майбутніх фахівців в умовах збалансованого розвитку необхідно здійснювати упродовж усього часу навчання у вищому закладі на засадах інноваційних, інтегративних підходів. Саме тому у базових програмах дисциплін для підготовки майбутніх педагогів необхідно враховувати шляхи гармонізації взаємовідносин у системі «природа — людина — суспільство» та розвитку більш високого рівня екологічної відповідальності.

Найбільш точно визначення відповідальності надав К. К. Муздибаєв, який називав цю стійку якість особистості результатом інтеграції усіх психічних функцій особистості, а саме: суб'єктивного сприйняття світу, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку та волі [4, с. 19]. Тут слід звернутися до думки вченого, про те, що центральна тенденція еволюції відповідальності знаходить своє проявлення у виникненні додаткового внутрішнього механізму контролю. Екологічна відповідальність розуміється вченими як інтегральна якість особистості, як своєрідний компонент людської свідомості, який є формою прийняття особистістю існуючої системи відповідальної взаємозалежності людини та природи. Цей вид відповідальності людини характеризується вищою мірою її позитивного ставлення до суспільних потреб. Екологічна відповідальність базується на глибокому розумінні людиною власних дій та вчинків відповідно до навколишнього середовища й міститься в усвідомленні ролі соціуму та загальнолюдських цінностей в екологічній ситуації.

Для вирішення зазначеної вище проблеми ми зробили декілька дієвих кроків в напрямку розвитку та формування у майбутніх педагогів більш високого рівня відповідальності. Для цього нами було розроблено та впроваджено в навчально-виховний процес Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького спецкурс «Психологія відповідальності майбутнього фахівця». У програмі курсу було заплановано теми, що розкривають теоретико-методологічні основи, основні поняття й категорії, принципи й методи дослідження відповідальності майбутнього фахівця в процесі професійної підготовки в університеті. Організація роботи з майбутніми педагогами над вивченням курсу «Психологія відповідальності майбутніх фахівців» підтверджує можливість використання його програми інтерактивного характеру для успішної підготовки майбутніх педагогів. Як практичний блок до спецкурсу додатково був розроблений та впроваджений розвивально-корекційний тренінг, спрямований на розвиток й формування більш високого рівня екологічної відповідальності майбутніх педагогів.

Нами було проведено у 2015–2016 рр. емпіричне дослідження рівня екологічної відповідальності сучасних студентів з використанням стандартизованих психодіагностичних методик («Методика визначення від-

повідальності» (авт. М. А. Осташева), «Методика самооцінки екологічної компетентності» (Д. С. Єрмакова), «Опитувальник екоцентричної та антропоцентричної установок щодо відношення до оточуючого середовища» (С. Томпсон, М. Бартон в адаптації І. В. Кряж, К. А. Андронікової). До участі у дослідженні було залучено 46 студентів Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Результати дослідження показали, що для більшості студентів-майбутніх педагогів характерним є середній рівень дисциплінарної відповідальності (65,2 %), відповідальності за себе (67,4 %) та за іншого (76,1 %). Високий рівень дисциплінарної відповідальності визначено у 28,3 %, відповідальності за себе — у 26,1 % та за іншого — у 19,6 %. Крім того, є значна частка студентів, які мають низький рівень прояву дисциплінарної відповідальності (6,5 %), відповідальності за себе (6,5 %) та за іншого (4,3 %).

В ході дослідження нами було виявлено у студентів три екологічних установки, що впливають на формування екологічної відповідальності: екоцентричну, антропоцентричну та екологічну апатію. На жаль, більшість студентської молоді мають байдужу позицію щодо екологічних питань (38,4 %). Якщо підводити підсумки результатів дослідження ступеня сформованості у студентів компонентів екологічної компетентності, то можна відзначити: низький рівень — 37,7 %, середній — 39,1 % та високий — 23,2 %. Результати дослідження дозволяють нам зазначити, що викладачі університету повинні спрямувати студентське сприйняття всього довкілля в екологічне русло. Це допоможе визначати наше продуктивне та безпечне існування в сьогоденні і в майбутньому.

В умовах екологізації освітнього простору стає очевидною необхідність пошуку шляхів створення соціально-психологічних і педагогічних умов, здатних забезпечити процес адаптації студентів-першокурсників. Саме тому нами було розроблено комплексну програму адаптації першокурсників «Здоров'я — Мотивація — Професіонал». Система послідовних заходів програми успішно реалізується в навчально-виховному процесі.

Таким чином, підготовка майбутніх педагогів на гуманістичних принципах є невід'ємною складовою частиною успішної реалізації соціальних, педагогічних, психологічних завдань освітньої діяльності держави.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Перед сучасним взз стоїть завдання сформувати фахівця, який зможе вільно й свідомо реалізуватися в сучасному світі, нести відповідальність за наслідки не лише власних дій та вчинків, а й і за власну бездіяльність. В цьому аспекті підвищується роль кожного учасника навчально-виховного процесу в університеті у створенні найбільш сприятливих умов для розвитку екологічної відповідальності майбутнього педагога як інтегральної якості особистості та невід'ємної складової духовного збагачення його особистості.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці і впровадженні розвивально-корекційної програми щодо впровадження ідей та принципів ноосферизму в систему навчально-виховного процесу майбутніх педагогів.

Список використаних джерел і літератури

1. Духовний світ особистості майбутнього педагога в умовах екологізації культурно-освітнього простору : монографія / [Л. П. Добровольська, І. С. Третякова, О. В. Федорова та ін. ; за заг. ред. В. В. Зарицької]. — Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького. — 188 с.
2. Комендар В. І. Проблеми екологічного виховання молоді : навч. посібник / Комендар В. І. — Ужгород : Вироб.-видав. комбінат «Патент», 1994. — 84 с.
3. Мальцева І. А. Екологічний імперетив в антропологічному вимірі // Освіта, наука і людина в XXI столітті: багатоаспектність антропологічного пізнання : монографія / [за заг. ред. І. П. Аносова, Т. С. Троїцької]. — Сімферополь : Таврія, 2008. — С. 161–189.
4. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев ; под ред. В. Е. Семенова. — Изд. 2-е, доп. — Москва : URSS: Либроком, 2010. — 248 с.
5. Пустовіт Г. П. Філософсько-культурологічний аспект у екологічній освіті / Пустовіт Г. П. // Шлях освіти. — 2002. — № 3. — С. 7–11.
6. Скребець В. О. Екологічна психологія: підручник / В. О. Скребець, І. І. Шлімакова. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. — 456 с.
7. Троїцька Т. С. Методолого-освітній потенціал вітчизняної філософської антропології: до постановки проблеми використання в педагогічній теорії і практиці / Т. С. Троїцька // Пост Методика / [гол. ред.. С. Ф. Клепко]. — 2006. — № 7 (71): Антропологізм в освіті: джерела, досягнення та перспективи. — С.88–93.
8. Фромм Э. Человек для себя. Исследование психологических проблем этики / Эрих Фромм ; перевод с английского Л. А. Чернышевой. — Минск : Коллегиум, 1992. — 253 с.
9. Франкл В. Человек в поисках смысла: сборник / В. Франкл ; пер. с англ. и нем. ; общ. ред. Л. Я Гозмана, Д. А. Леонтьева ; вст. ст. Д. А. Леонтьева. — М. : Прогресс, 1990. — 368 с.

REFERENCES

1. Dobrovolska, L. P., Tretyakova, I. S., Fedorova, O. V. ta sn., za zag. red. Zaritskoyi V. V. (2014). *Duhovniy svst osobistostu maybutnogo pedagoga v umovah ekologizatsiyi kulturno-osvstnogo prostoru* [The spiritual world of the individual in terms of future teachers greening cultural and educational space]. Melitopol: Vid-vo MDPU im. B. Hmel'nitskogo. [in Russian].
2. Komendar, V. I. (1994). *Problemi ekologichnogo vihovannya molodi* [Problems of ecological education of youth]. Uzhgorod: Virob.-vidav. kombinat «Patent». [in Russian].
3. Maltseva, I. A. (2008). *Ekologichniy Imperetiv v antropologichnomu vimiri // Osvita, nauka i lyudina v XXI stolitti: bagatoaspektnist antropologichnogo piznannya: monografIya*. Avt. kol. za zag. red. Anosova, I. P., Troyitskoyi, T. S. (pp. 161–189). Simferopol: Tavriya. [in Russian].
4. Muzdybaev, K. (2010). *Psihologiya otvetstvennosti* [Psychology of responsibility]. Pod red. Semenova, V. E. Moskva: URSS: Librokom. [in Russian].
5. Pustovit, G. P. (2002). *Filosofsko-kulturologichniy aspekt u ekologichniy osviti* [Philosophical and cultural aspects of environmental education]. Shlyah osviti, 3/ [in Russian].
6. Skrebets, V. O., Shlimakova, I. I. (2014). *Ekologichna psihologiya* [Psychology of environmental]. K.: Vidavnichiy Dim «Slovo». [in Russian].
7. Troyitska, T. S. (2006). *Metodologo-osvstniy potentsial vitchiznyanoi fillofskoyi antropologiyi: do postanovki problemi vikoristannya v pedagogichniy teoriyi i praktitsi* [Methodological and educational potential of domestic philosophical anthropology: the use of the problem in the pedagogical theory and practice]. Post Metodika. Gol. red. S. F. Klepko, 7(71) «Antropologizm v osviti: dzherela, dosyagnennya ta perspektivi». [in Russian].
8. From, E. (1992). *Chelovek dlya sebya. Issledovanie psihologicheskikh problem etiki* [Man for himself. Research ethics of psychological problems]. Minsk: Kollegium.
9. Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskah smyisla* [Man's Search for Meaning]. M.: Progress [in Russian].

Добровольская Лариса Пантелеевна

к. п. н., доцент кафедры психологии Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого

Третьякова И. С.

магистр психологии, практический психолог Коммунального образовательного учреждения «Учебно-воспитательный комплекс № 72» школа I–III ступеней — дошкольное учебное учреждение (детский сад) Днепропетровского городского совета

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ИНТЕГРАЛЬНОЕ КАЧЕСТВО ЛИЧНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Резюме

В статье рассматриваются научно-теоретические и методологические принципы проблемы формирования экологической ответственности будущих педагогов в контексте новой образовательной и воспитательной парадигмы. Авторами анализируется категория экологической ответственности как научное понятие и предмет исследования. Освещаются философский, психолого-педагогический подходы к проблеме ответственности и экологической ответственности, что расширяет границы понимания истоков и особенностей ее становления у будущих педагогов. В статье рассматриваются специфические особенности воспитательной среды высшего учебного педагогического заведения и анализируются современные подходы, задания экологического воспитания. Определены ведущие социальные, психолого-педагогические факторы, способствующие формированию экологической ответственности, экологического мировоззрения, экологического убеждения и экологических установок будущих педагогов. В статье представлены результаты эмпирического исследования экологических установок, уровня ответственности и степени сформированности компонентов экологической компетентности у будущих специалистов и намечаются дальнейшие пути внедрения идей ноосферизма в систему учебно-воспитательного процесса университета.

Ключевые слова: экологическое образование, экологизация, ответственность, экологическая ответственность, экологические убеждения, экологическая компетентность, экологические установки.

Dobrovolska Larisa Panteleevna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of psychology Melitopol state pedagogical University

Tretyakova I. S.

master of higher pedagogical education, practicing psychologist Public educational institution «Educational complex № 72» school of I-III levels — pre-school educational institution (kindergarten) of DCC

ECOLOGICAL RESPONSIBILITY AS INTEGRAL QUALITY OF PERSONALITY OF FUTURE-TEACHERS

Abstract

It is examined in the article the scientific-theoretical and methodological principles of the problem of the formation of ecological responsibility by future teachers in the context of new educational paradigms. It is given the ways of formation of ecological world-view, responsibility of future teachers in the system of education. Authors

analyze the category of ecological responsibility as a scientific notion and the subject of investigation. It is highlighted the philosophical, psychological-pedagogical approaches towards the problem of responsibility and ecological responsibility that extends the limits of understanding the sources and peculiarities of its formation by future teachers. Authors claims that future teacher must have scientific knowledge about the nature of ecological responsibility realization in the future the process of self-organization of it with the aim of achieving effective results in the pedagogical work. It is considered in the article the specific peculiarities of educational environment of higher educational pedagogical institute and analyzed modern approaches, tasks of ecological education. It is defined the main social, psychological-pedagogical factors that favor the formation of ecological responsibility, ecological world-view, ecological beliefs and ecological settings of future specialists. In the article on the basis of own pedagogical experience is considered the possibilities of working out and application a special course «Psychology of responsibility of a future specialist», complex programme of adaptation of freshmen «Health-Motivation-Professional» and develop-correction training, directed on the development and formation of the higher level of ecological responsibility of students of pedagogical university. Authors give the results of empiric research of ecological settings, level of responsibility and stage of formation of components of ecological competences by future specialists and outline the directions of further researches towards implementation of the ideas of noospheres in the system of educational process of the university.

Key words: ecological education, ecologization, responsibility, ecological responsibility, ecological beliefs, ecological competence, ecological settings.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2016